

Verwilderde planten: een aanwinst voor onze flora?

Jelle van Dijk

Steeds meer soorten

Het aantal soorten dat in de *Standaardlijst van de Nederlandse Flora* is opgenomen, groeit nog steeds. Dat komt niet doordat eerder uitgestorven soorten weer terugkeren, maar doordat steeds meer soorten verwilderen en zich weten te handhaven. Gaf de 23ste druk van *Heukels' Flora van Nederland*, het determinatieboek waarin alle soorten van de Standaardlijst zijn opgenomen, al een flinke groei van het aantal soorten te zien ten opzichte van de 22ste druk, in de komende druk zal het aantal Nederlandse plantensoorten wederom met vele tientallen zijn toegenomen.

Biodiversiteit

Van afnemende biodiversiteit is bij de wilde flora dan ook geen sprake. Bij afnemende biodiversiteit, waarover regelmatig in de kranten geschreven wordt, moet je vooral aan het agrarische cultuurlandschap denken. Neem je bijvoorbeeld een graslandgebied van 5x5 km in het Groene Hart, dan zal blijken dat het aantal plantensoorten daar gedurende de laatste 50 jaar enorm is afgenomen. In de moderne veehouderij met mestinjectoren en vele maaibeurten zijn de bloemrijke hooilanden van weleer veranderd in raaigrasakkers, waarin voor andere kruiden geen plaats meer is. Bekende graslandplanten als Veldzuring, Pinksterbloem, Rode klaver, Scherpe boterbloem en Echte koekoeksbloem zijn vrijwel overal verdwenen. Ze zijn alleen nog te vinden in graslanden die beheerd worden door een natuurbeschermingsorganisatie. Het klinkt misschien raar, maar in een stad als Amsterdam is van een hogere biodiversiteit sprake dan in het Groene Hart. Op de kademuren hebben zich talrijke soorten gevestigd, waaronder opvallend veel soorten varens. Op spoordijken, verlaten bedrijventerreinen en in het havengebied zijn talrijke soorten opgedoken, die tezamen geleid hebben tot een enorme soortenrijkdom. Ton Denters, specialist van de urbane flora, merkt in zijn boek *Stadsplanten* (2004) op dat tweederde deel van de ruim 1500 Nederlandse plantensoorten in onze steden is aan te treffen!

Ook vroeger verwilderden planten

Het verwilderen van cultuurgewassen is niet iets dat pas in deze en de vorige eeuw werd vastgesteld. Al eeuwenlang is dit proces gaande. Met de soorten die in het verleden verwilderden en deel gingen uitmaken van de Nederlandse flora zou een boek gevuld kunnen worden. Hier zullen we drie soorten nader bekijken.

De **Pijpbloem** komt van nature voor in de landen rond de Middellandse Zee. Van daaruit is deze soort via klooster- en kasteeltuinen naar West-Europa gekomen. De plant diende onder andere ter bereiding van een middel om bevellingen vlot te laten verlopen. De Pijpbloem komt in onze streken niet tot vruchtzetting, maar uit elk

Pijpbloem - Noordwijkerhout

worteldeeltje kan een nieuwe plant groeien. Heeft zich eenmaal één plant goed ontwikkeld, dan kan door ondergrondse uitlopers een flinke groeiplaats ontstaan. Bekende groeiplaatsen in onze regio liggen in villapark De Zuid en langs het fietspad door de binnenduinrand in het Langeveld.

Bekender dan de Pijpbloem is de **Doornappel** in onze streken. Oorspronkelijk komt deze soort voor in Noord-Amerika. In 1577 namen de Spanjaarden zaden mee vanuit Mexico en begon de opmars via kloostertuinen en

Doornappel - AW-duinen

de botanische tuinen (hortussen) die rond 1600 bij de universiteiten werden aangelegd. Vooral in de Hollandse duinen is deze soort ingeburgerd geraakt. Zo is deze plant in de Amsterdamse Waterleidingduinen langs vrijwel elk zandig pad te vinden. De grote bloemen zijn meestal wit, maar op sommige plaatsen in de duinen vinden we veel planten met lichtpaarse bloemen. Vanwege de giftigheid laten Damherten en Konijnen deze planten staan.

Als derde noemen we de **Zijdeplant**, in Noordwijk bij velen bekend vanwege de grote groeiplaats langs de Noraweg bij Radio Nora. Deze soort werd rond 1630 vanuit Noord-Amerika in Europa ingevoerd als siergewas. Vanuit tuinen vond verwildering plaats gelet op de tekst in de "*Nieuwe lijst der Nederlandsche Vaatplanten*" (1904). Daarin is te lezen: "Vroeger in tuinen gekweekt en van hieruit als onuitroeibaar onkruid overgebleven." Na 2005 heeft deze soort zich snel uitgebreid in ons land en is nu van 18 vindplaatsen bekend. Tijdens vakantie in Hongarije (2012) zagen we dat deze plant in sommige delen van de zuidelijke poesta een ware plaag is geworden. Inderdaad onuitroeibaar vanwege de diepzittende wortelstokken.

Zijdeplant - Noraweg

Stinsenplanten

Wat verwildering in het verleden betreft, nemen de stinsenplanten een bijzondere plaats in. De Friese landheren woonden in een versterkt huis, ook wel een stins genoemd. Hier werden soorten uit zuidelijker streken aangeplant, die in het vroege voorjaar al wat kleur aan de tuin gaven. Dit gebruik vond in de zeventiende en achttiende eeuw ook ingang op de buitenplaatsen langs de Utrechtse Vecht en de binnenduinrand. Eenmaal aangeplant, wisten veel soorten zich op het landgoed flink uit te breiden. Zo ontstonden prachtige vegetaties van Sneeuwkllokje, Bostulp, Winterakoniet, Wilde hyacint en Daslook. Sommige soorten, zoals de Wilde hyacint, wisten zich ook met succes buiten de landgoederen te vestigen.

Tegenwoordig zien we dat sommige soorten, die vroeger tot de stinsenplanten werden gerekend, sterk toenemen buiten het eigenlijke stinsenmilieu. De opvallendste soort in dit verband is de **Italiaanse aronskelk**. Deze soort is talrijk geworden in de bossen van Leeuwenhorst, maar is tegenwoordig ook te vinden in houtwallen, wegbermen en de oevers van de trekvaart. Het opvallende, licht geaderde blad verschijnt al in het najaar, in tegenstelling tot het blad van de zeldzame Gevlekte aronskelk, dat pas in het voorjaar te zien is.

Een andere opvallende nieuwkomer is de **Overblijvende ossentong**, vroeger Groene ossentong genoemd. Deze soort hoort thuis op het Iberisch schiereiland en werd al in 1594 als sierplant ingevoerd. In 1985 was deze soort nog maar van zes locaties in ons land bekend, alle op buitenplaatsen gelegen. Hierna vond een stormachtige uitbreiding plaats in bosranden en plantsoenen, dus buiten

Italiaanse aronskelk - Leeuwenhorst

de landgoederen. Tegenwoordig is deze soort van honderden plaatsen bekend. In onze regio staat deze ossentong langs de Randweg en ook op meerdere plaatsen in Duinpark en De Zuid.

Overblijvende ossentong - Duinpark

Tuinafval

Er zijn mensen die niet de moeite nemen hun tuinafval af te voeren naar een officiële stortplaats. Liever kieperen ze het over de heg, gooien het in een nabijgelegen berm of storten het op een braakliggend stukje grond. Omdat met dat tuinvuil ook zaden en worteldelen verspreid worden, zijn er heel wat tuinplanten die een 'wild' tweede leven gaan leiden. Vooral als het een overblijvende plantensoort betreft, kan van een blijvende vestiging sprake zijn.

Daarvan is bijvoorbeeld sprake bij de **Reuzenklaproos**, een tuinplant uit Turkije, die al vele jaren in de berm van

Reuzenklaproos - Noordwijkerhout

de N206 bij Noordwijkerhout te zien is. Ook bij de Grote en de Kleine maagdenpalm is in onze regio altijd sprake van verwildering vanuit weggeworpen tuinafval. Zo staat de Grote maagdenpalm in een berm bij De Zilk waar wel eens tuinafval belandt.

Viltige hoornbloem - Noordwijkerhoek

Een bekende verwilderende tuinplant is de **Viltige hoornbloem**, thuishorend in Zuid-Rusland. Een klein stukje stengel is voldoende voor een nieuwe vestiging. In zandige bermen kan deze plant omvangrijke groeiplaatsen vormen, zoals langs het fietspad bij de Noordwijkerhoek en langs de Herenweg bij het sportpark van Noordwijkerhout.

Tot het tuinafval kan ook snoeihout worden gerekend. Daaruit kunnen bomen en struiken opslaan. Een goed voorbeeld van zo'n ontwikkeling is te zien in de bosstrook bij het Oosterduinse Meer die grenst aan het bungalowpark Sollasi. In deze bosjes wordt nogal eens snoeihout uit het park gedeponerd. Het gevolg hiervan is dat hier exotische struiken als Laurierkers, Viburnum en Aucuba zijn opgeslagen. Ook de Kleine maagdenpalm is hier uit tuinafval opgeslagen.

Een bijzondere groep in dit verband vormen de bolgewassen. Afgekeurde bollen werden vroeger nogal eens in de berm gegooid. Dat gebeurde vooral door kwekers die bij een bosrand wonen. Zo kan men in de bosstrook langs Duinschoten (Langeveld) behalve allerlei narcissen en hyacinten ook bijzondere bolgewassen vinden zoals Gevuld sneeuwkllokje en Groen sneeuwkllokje. Ook de bosrand van Leeuwenhorst langs het Westeinde is in het verleden vaak gebruikt als stortplaats voor afgekeurde narcissen. Het aardige is dat hier nu narcissen staan die vrijwel niet te onderscheiden zijn van de echte **Wilde narcis** uit de Ardennen. Ze blijven vrij kort en hebben lichtgele slippen rond de donkergele trompet. Onder de verwilderde narcissen

Wilde narcis - Leeuwenhorst

neemt de Witte narcis een bijzondere plaats in. Deze laatbloeende soort kan de concurrentie met andere planten goed aan en weet zich in de vrije natuur op allerlei plaatsen uitstekend staande te houden.

Straten en stoepen

Gelukkig ligt de tijd achter ons dat vrijwel ieder jaar een spuitwagen door de straat kwam om de trottoirs te besproeien met een onkruidodend bestrijdingsmiddel. Op plaatsen waar het onkruid echt verwijderd moet worden, zie je tegenwoordig dat men dit met mechanische middelen aanpakt. Het gevolg hiervan is dat veel planten tussen de stenen kunnen kiemen waardoor ze profiteren van de hogere temperaturen boven de tegel, terwijl de wortels onder de tegel minder last van uitdroging hebben dan planten in het vrije veld.

Behalve grassen als Straatgras, Straatliefdegras en Harig vingergras zijn er ook allerlei verwilderde tuinplanten

Zilverschildzaad - Noordwijkerhout

tussen de stenen en stoeptegels te vinden. Tot deze groep behoren soorten als **Zilverschildzaad**, Stokroos, Marjoleinbekje, Muurfijnstraal en **Kruipkllokje**. Vrijwel steeds gaat het hierbij om soorten die vanuit tuinen verwilderd zijn en oorspronkelijk uit zuidelijker streken komen. Zo komt het Zilverschildzaad uit het Middellandse Zeegebied, terwijl het Kruipkllokje eigenlijk in Kroatië thuishoort. Opvallend voor dit kllokje is overigens dat in vorstvrije winters het gehele jaar door bloemen te zien zijn.

Kruipklokje - Offemweg

De verwildering van tuinplanten wordt gestimuleerd door de vele geveltuintjes die je tegenwoordig op veel plaatsen in de steden ziet. In de drukke winkelstraten zie je die tuintjes natuurlijk niet, maar sla maar eens een zijstraat in! Ook is het poten van tuinplanten in de plantgaten van bomen populair geworden. Vanuit deze plaatsen kan de opmars van tuinplanten in het stedelijke milieu een flinke stimulans krijgen.

Braakliggende terreinen

Na de aanleg van een bouwterrein of bedrijventerrein kan het nog jaren duren voordat het gehele terrein bebouwd is. Voordat de eindfase is bereikt, wordt er nogal eens met grond gerommeld. Het terrein wordt bijvoorbeeld gebruikt als gronddepot, waardoor er regelmatig grond gestort en weer afgevoerd wordt. Deze activiteiten kunnen een

Stijf ijzerhard - Bronsgeest

verrassende flora opleveren. Naast massale groei van gele kruisbloemigen (Herik, Raapzaad, Zwarte mosterd), Melganzevoet, Bijvoet, Akkerdistel en Perzikkruid, kun je op zo'n stuk grond ook heel wat andere soorten aantreffen. Bijzonder productief wat leuke soorten betreft, was de laatste jaren het nog open deel van bedrijventerrein Gravendijck langs de Eysingastraat. De zandhopen

trokken niet alleen motorcrossers aan, maar ook een aantal bijzondere planten. Daarbij was ook het **Stijf ijzerhard**, tegenwoordig veel aangeplant in tuinen en gemeentelijke bloemperken. Deze Zuid-Amerikaan duikt steeds vaker op in dit soort terreinen (bijvoorbeeld bij het nieuwe zwembad en op bouwterrein Sancta Maria). Ook leuke soorten als Franse silene, Late stekelnoot en Polei bleken hier te groeien.

Minder waardering krijgt de Alsemambrosia, een Noord-Amerikaanse soort die bekend is geworden onder de bijnaam 'hooikoortsplant'. Deze soort is nogal eens op braakliggende terreinen te vinden, soms met tientallen exemplaren bij elkaar. Langs de Eysingastraat zijn ieder jaar wel enkele planten te vinden. Bijzonder talrijk was deze soort in 2006 op een bouwterrein langs de Piet Heinstraat. Tot een stroom van klachten over hooikoorts in Noordwijk aan Zee heeft dit toen niet geleid. Bijzonder talrijk was de Alsemambrosia de laatste jaren op het braakliggende Bulb Trade Park bij Ruigenhoek.

Watergangen

In ons waterrijke landje kunnen waterplanten zich snel verspreiden. Waterpest, thuishorend in Noord-Amerika, heeft hier zijn Nederlandse naam aan te danken. Van de twee soorten waterpest is de Brede waterpest inmiddels zo sterk afgenomen dat deze soort op de Rode Lijst is geplaatst! Dat zal met de **Grote waternavel**, ook een Noord-Amerikaanse soort, voorlopig wel niet gebeuren.

Grote waternavel - Northgodreef

Deze exoot, vermoedelijk via een schoonmaakactie van een aquarium in de sloot beland, duikt ook in onze regio steeds vaker op; recentelijk nog in de sloot van Boerenburg langs de Northgodreef. Het Hoogheemraadschap van Rijnland volgt de ontwikkelingen op de voet (ook via www.waarneming.nl) en komt na elke melding in actie om de planten uit het water te scheppen. Niet alleen door het opruimen van aquariumplanten kunnen exoten in de sloot belanden. Ook via de verkoop in tuincentra (voor tuinvijvers) belanden soms exotische gewassen in het oppervlaktewater. Zo was een grote vijver in de Katwijkse wijk Rijnsoever in het najaar van 2014 gedeeltelijk bedekt met Grote vlotvaren, Watersla en Waterhyacint. Deze soorten, te koop in tuincentra, zijn inheems in zuidelijker streken en overleven hier soms een zachte winter.

Gele maskerbloem - Voorhout

Een nieuwe oeverplant in onze regio is de **Gele maskerbloem**. Zowel in Voorhout als in Noordwijk heeft de gemeente deze soort, afkomstig uit Noord-Amerika, uitgeplant langs nieuw aangelegde vijvers. Van daaruit heeft deze soort zich verspreid naar plaatsen in de wijk Boechorst en de oever van de trekvaart bij de Postbrug. Zaad van oever- en waterplanten kan aan eendenpoten blijven kleven en zodoende op allerlei plaatsen terecht komen. Nieuwe vindplaatsen van deze soort zijn de komende jaren dan ook zeker te verwachten.

Bestrijding van exoten

In de Nederlandse natuur wemelt het van de exoten en hun aantal neemt alleen maar toe. Dat geldt niet alleen voor planten, maar ook voor vogels (o.a. Nijlgans, Halsbandparkiet, Rosse Stekelstaart). Bij vissen en schelpdieren zijn inmiddels ook flinke lijsten met exoten op te stellen. Bij de amfibieën rukt de Brulkikker op en wat de zoogdieren betreft kan de Amerikaanse rode eekhoorn worden genoemd, die nu ook in ons land is gesignaleerd.

De *Exoten Nieuwsbrief* (nu zeven nummers verschenen, te vinden op het internet) maakt duidelijk dat ook bij de paddenstoelen en de insecten 'vreemde snuiters' ons land weten te bereiken.

Het moge duidelijk zijn dat het onbegonnen werk is al deze exoten te bestrijden. Toch wordt hier en daar wel ingegrepen. Exotische waterplanten als de Grote waternavel kunnen zo talrijk worden, dat watergangen er door verstopt raken. Vandaar dat het Hoogheemraadschap een stevige vinger aan de pols houdt wat deze soort betreft.

Een bijkomend verschijnsel van exotische plantensoorten is, dat door massale toename de oorspronkelijke vegetatie verdrongen kan worden.

In de duinen van Meijendel bij Wassenaar bestrijdt men daarom de Zwarte engbloem omdat deze exoot een

bedreiging vormt voor de kwetsbare flora van de grijze duinen.

In Engeland heeft men de Rosse Stekelstaart, ingevoerd vanuit Noord-Amerika, vrijwel uitgeroeid omdat deze soort kan bastaarderden met de bedreigde Witkopeend in Zuid-Spanje. In ons land heeft de provincie Zuid-Holland opdracht gegeven de Huiskraaien van Hoek van Holland te vangen en af te voeren, hoewel van schade of verdringing van andere soorten geen sprake was. Men vreesde een sterke toename, zoals die in tropische streken bij deze soort was vastgesteld. De kleine populatie van Hoek van Holland is voortgekomen uit de drie vogels die daar in 1994 met een schip arriveerden.

Met uitzondering van Reuzenberenklauw, Alesmambrosia en enkele waterplanten, worden exotische planten in ons land niet bestreden.

Daar is in veel gevallen ook geen beginnen aan. Iedereen begrijpt dat het **Bezemkruiskruid**, afkomstig uit Zuid-Afrika, zich blijvend gevestigd heeft. Overal langs de Nederlandse snelwegen zien we tot in november een mooie, gele zone van dit kruiskruid. Ook op zandige plekken in de duinen is deze plant niet meer weg te denken.

Al met al kunnen we vaststellen dat verwildering van tuinplanten in onze dorpen en steden een onschuldig verschijnsel is, waaraan velen plezier beleven. Anders ligt het bij exoten die zo dominant kunnen worden, dat de oorspronkelijke inheemse flora in onze natuurgebieden hierdoor verdrongen kan worden.

Bezemkruiskruid - Noordduinen